वैदिकेपिकर्मणिराजसंतामसंकामक्रोधादिहेतुकंत्याज्यंसात्विकंसेव्यमित्याहश्लोकत्रयेण रजसेति अधर्मेतिच्छेदः लौकिकंतुराजसंतामसंचकर्मसुतरांत्याज्यमितिभावः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सात्विकं तुमुमुक्षूणांपथ्यमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ इतिशांतिपर्वणिमोक्षधर्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभावदीपेद्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

पूर्वाध्यायांतिमंश्लोकत्रयंव्याख्यातुमयमध्यायआरभ्यते रजसेति रजस्तमसोःकार्यंमोहोविपर्ययःअनात्मनिआत्मबुद्धिः अज्ञानस्यहिद्वेशक्तीआवरणशक्तिर्विक्षेपशक्तिश्च तत्राद्ययावस्तुस्वरूपंरज्जवादि आव्रियते द्वितीययासर्पादिस्वरूपंविक्षिप्यते तेउभेअत्रक्रमेणतमोरजःशब्दाभ्यामुच्येते मोहजाःक्रोधादयः ॥१॥ शुद्धेःफलंजीवब्रह्मात्मैक्यज्ञानमित्याह परममिति परमंआत्यंतिकंपरंब्रह्मकोशपंचकातीतं

रजसाऽधर्मयुक्तानिकार्याण्यपिसमाप्नुते ॥ अर्थयुक्तानिचात्यर्थंकामान्सर्वांश्चसेवते ॥ ३१ ॥ तमसालोभयुक्तानिक्रोधजानिचसेवते ॥ हिंसाविहाराभिरतस्तंद्रीनिद्रासमन्वितः ॥ ३२ ॥ सत्वस्थःसात्विकान्भावान्शुद्धान्पश्यतिसंश्रितः ॥ सदेहीविमलःश्रीमान्श्रद्धाविद्यासमन्वितः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीमहाभारतेशांति० मोक्ष० वार्ष्णेयाध्यात्मकथनेद्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच रजसासाध्यतेमोहस्तमसाभरतर्षभ ॥ क्रोधलोभौभयंदर्पएतेषांसादनाच्छुचिः ॥ १ ॥ परमंपरमात्मानंदेवमक्षयमव्ययं ॥ विष्णुमव्यक्तसंस्थानंविदुस्तंदेवसत्तमं ॥ २ ॥ तस्यमायापिनद्धांगानष्टज्ञानाविचेतसः ॥ मानवाज्ञानसंमोहात्ततःक्रोधंप्रयांतिवै ॥ ३ ॥ क्रोधात्काममवाप्याथलोभमोहौचमानवाः ॥ मानदर्पावहंकारमहंकारात्ततःक्रियाः ॥ ४ ॥ क्रियाभिःस्नेहसंबंधात्स्नेहाच्छोकमनंतरं ॥ सुखदुःखक्रियारंभाज्जन्माजन्मकृतक्षणाः ॥ ५ ॥ जन्मतोगर्भवासंतुशुक्रशोणितसंभवं ॥ पुरीषमूत्रविक्लेदंशोणितप्रभवाविलं ॥ ६ ॥ तृष्णाभिभूतस्तैर्बद्धस्तानेवाभिपरिप्लवन् ॥ संसारतंत्रवाहिन्यस्तत्रबुद्ध्येतयोषितः ॥ ७ ॥ प्रकृत्याःक्षेत्रभूतास्तानराःक्षेत्रज्ञलक्षणाः ॥ तस्मादेवाविशेषेणनरोतीयाद्विशेषतः ॥ ८ ॥

आत्मानंप्रत्यंचं परमात्मानमात्मानमितिपाठांतरंस्पष्टार्थं अक्षयंनाशहीनंअव्ययंह्रासहीनंविदुःप्राज्ञः शुचयइति इदानींतनोपिशुचिर्विदतीत्यर्थः ॥ २ ॥ पिनद्धांगारूपादिभिर्जडीकृतेंद्रियाः अतएवनष्टज्ञानाः ततोविचेतसःनिर्विवेकाः ज्ञानसंमोहात्बुद्धिवैक्लव्यात् ब्रह्माज्ञानाद्वा क्रोधंविक्षिप्तचित्ततां ॥३॥ मानःआत्मनिपूज्यताबुद्धिः दर्पःउच्छृंखलत्वं अहंकारःपरेषांतुच्छीकरणं ॥ ४॥ जन्माजन्मकृतक्षणाः जन्ममरणयोःकृतस्वीकाराः ॥५॥६॥ तैःक्रोधादिभिः बद्धस्तान्अभितःपरिप्लवन्तर्तुमिच्छन् हेतौशतृप्रत्ययः प्रथमंयोषितोहेयत्वेनजानीयात् यतस्ताःसंसारपटस्यतंत्रमिवतंत्रंतंतुवितानंतंतुवायवद्बध्नंति ॥७॥ यथाप्रकृतिःक्षेत्रज्ञंबध्नाति एवमेताअपत्योत्पत्तिक्षेत्रभूताःजीवंबध्नंतीत्यर्थः अतीयात्अतिक्रामेत संन्यसेदित्यर्थः नचाभीयुरितिपाठेनानुसरेयुरित्यर्थः ॥ ८ ॥

Digitized by Google